

מסעה הארוך של "חיים ארלוזורוב", אופיו של ציבור המעפילים שעל סיפונה ואישיות מפקדה, אריה (לובה) אליאב המכונה "אלטור", שחונן גם בכשרון ספרותי 12 — כל אלה הקנו למיבצע זה פרסום רב. היתה זו ספינה בת 800 טון, שנבנתה בשנת 1912 בארצות-הברית. לקראת ההפלגה הועלו עליה 37 מלחים, דוֹבֵם מתנדבים יהודים מארצות-הברית. דק דבי-חובל, המכונה הראשון ומלחים ספורים היו ספרדים. בשעת המסע ובעת הדיווח המסכם הביעו המלווים מטעם המוסד לעלייה ב' את הדעה, שיש להעדיף מלחים זרים על מפגדבים יהודים. למתנדבים אמנם יש לב יהודי, אך הם ללא ידע מקצועי ומשמעת. הוֹרִים, לעומת זה, מקבלים משכורת ועל-כן גם יש להם משמעת.

הספינה יצאה למסע הפליגה לגמל השוודי הקטן טרלבורג, שם עלתה על סיפונה קבוצה ראשונה של כ-600 מעפילים. הרכבת של קבוצה זו היה מיוחד במינה. עד כה היו הגברים כשני שלישים מציבור המעפילים בכל ספינה, ואילו הפעם היו הבנות רוב. צעירות אלו, שכונן במחנות קפריסין ה"שוודיות", היו בנות מפולין, שהועברו לשוודיה חודשים אחדים לפני סיום המלחמה. אנשי הצלב האדום בשוודיה, ובראשם הרוזן ברגאדט, שכנעו את ראשי הגסטאפו להעביר את הנערות ממחנות-הריכוז אושוויץ וברגן-בלון משום שאינן מסוגלות לעשות עבודת-כפייה. הבנות הובאו לבתי-החלמה שונים בשוודיה, מקום שם קיבלו טיפול במחלות שדבקו בהן במחנות, כגון שחפת פתוחה, דיזנטריה וטיפוס-בהרות. כן ניתנה להן האפשרות ללמוד מקצוע, כמו, למשל, אחות רוחמנייה או מטפלת. רוב הבנות היו ממשפחות חרדיות, ובהעדר בנים יהודים בשוודיה ארבה להן סכנת גישואי-תערובת וטמיעה. לקבוצת הבנות צורפה קבוצה קטנה של חלוצים מגרמניה, שנמלטו לפני המלחמה לדנמארק, ולאחר הכיבוש הנאצי של ארץ זו הגיעו לשוודיה.

ב-27 ביאנואר 1947 יצאה הספינה מנמל טרלבורג למסע ארוך, שנמשך יותר מחודש ימים. אל לובה אליאב הצטרפה קבוצה גדולה יחסית של מלווים: גד הילב, צבי כצנלסון, גיסן לוימן, אפרים צוקר, ישראל אורבוך המכונה "עוזי" והאלחוטאי משה גדדון המכונה "מוסיק". במל האייטלקי הקטן מיטאפונטו הועלו על סיפונה עוד כמה מאות מעפילים, רובם גברים. למרות הצפיפות הסכים לובה אליאב להסיע קבוצה נוספת של כתמישים ילדים מבית-היתומים בסאלווינו שבצפון איטליה. בסך-הכול היו על הספינה 1,348 מעפילים מפולין ומגרמניה. במיטאפונטו הצטרפו לצוות שני מלווים נוספים: יחזקאל מעוז ואברהם שביט המכונה "אברום". עם הפלגתה חוסב שם הספינה "למולדת", ואילו בהגיעה לאיטליה חוסב שמה "לסטרומה". יומיים לפני שתפסו אותה הבריטים ניתנה הוראה להחליף את שמה ל"חיים ארלוזורוב". רובי, הגימק להמדת השם מעיד על המתיחות — כמעט דיבוק — ששררה בין ה"הגנה" ובין ארגוני ה"פורשים". וכך גאמר בהוראת מטה המוסד לעלייה ב' לנציגו באיטליה: "לשם מגיעת קפיטאל פוליטי על-ידי אצ"ל, החלפנו את השם לחיים ארלוזורוב"; "סטרומה" אורגנה בזמנו על-ידם. אך הסבר זה לא היה מדויק, כי בארגון "סטרומה" לא היה חלק לאצ"ל, ואף לא לרביניזינגיסטים.

המשמעת על הספינה היתה למופת. ב-27 בפברואר, בהיותה כ-190 ק"מ מפורט-סעיד, נתגלתה הספינה על-ידי מטוס-סיור בריטי, ומיד התלוו אליה שש משחתות בריטיות, שנצמדו אליה לאורך כל הדרך. בהיודע דבר הגילוי ניתנה הוראה למפקדי הספינה לפנות לעבר חיפה ולהיעדר להתנגדות רק עם הכניסה למים הטריטוריאליים בקירבת חיפה. כן נצטוו המפקדים לפזר את המתנדבים היהודים בין המעפילים כדי למנוע את מעצרו בארץ. 18 על-אף האחו והגבוה של בגות היתה התכשורת המעפילים

ההעפלה מנמלי צרפת

עם הבריטים קשה ביותר, ועלה בידי המעפילים "לשבות" 5 מלחים בריטים. יותר מ-30 מעפילים נפצעו, אחדים מהם באופן רציני. בשעת ההתגוששות הצליחה "חיים ארלוזורוב" להתחמק מלוכדיה, ובקירבת בת-גלים עלתה על שרטון. המעפילים החלו לקפוץ הימה, אבל סירות המשטרה משו אותם מן המים, תושבי חיפה החלו לגחור בהמוניהם לעבר בת-גלים, הולימודים בבתי-הספר הופסקו, אך הבריטים השתלטו על המצב, ובסופו של דבר הועברו המעפילים לאניות-הגירוש "אוישין ויגור", "אמפייר לייף-גארד" ו"אמפייר קומפורט".

בינתיים הוגשה תביעה משפטית לבית-הדין העליון. "אמפייר לייף-גארד" ו"אמפייר קומפורט" הפליגו לקפריסין ב-28 בפברואר, ואילו "אוישין ויגור" נשארה בחיפה, השלטונות הבריטיים הבטיחו, שהחלטת בית-הדין העליון תחול גם על המעפילים שכבר יצאו לקפריסין. בפסק-הדין, שניתן ב-5 במארס 1947, נדחתה עתירת המעפילים. בית-הדין העליון לא קיבל את טענותיהם של עורכי-הדין י"ד גויטיין וא' שפאר בדבר אי-חוקיותן של צו-הגירוש (וראה גם להלן, שעד שלישי, פרק עשירי, סעיף א: 3). לאחר מתן פסק-הדין הפליגה גם אניית-הגירוש השלישית, שלושה מלווים הסתתרו, ובחסות החשיכה עלה בידם להגיע לחוף בת-גלים בשחייה. לובה אליאב ושאר המלווים יצאו עם המעפילים לקפריסין, ולאחר שהייה קצרה שם הוברחו מן המחנות. 16

מעפילי "חיים ארלוזורוב" שוכנו במחנות-החורף בקסילוטימבו, רובם במחנה 66. קבוצת הבנות שהגיעה ב"חיים ארלוזורוב" היתה יוצאת דופן במחנות. רוב המעפילים ניטלטלו שנים בדרכים ולמדו להתגבר על מצוקות התיים, הבנות ה"שוודיות", לעומת זה, אשר זכו לתקופת-רוגע בשוודיה, התקשו מאוד להסתגל ליחסי-האנוש המתוספסים ששררו במחנות ולעמוד לבדן בתנאים הקשים שנבעו מהתנהגותם של רבים מקרב המעפילים. הבנות היו זקוקות לבעלי-חסות, ולפעמים היתה דרושה עין סקוחה — ואפילו התערבות פעילה — כדי לשמור אותן מפני בעלי-חסות אלה, שהיו לעתים פעילי מפלגות. לדעת לובה אליאב הקבוצה המלוכדת ביותר של הבנות היתה זו של הבנות שהיו קשורות בבח"ד ("ברית חלוצים דתיים"). בקרב ה"שוודיות" התעוררו גם בעיות בריאות. אמנם הבריאו ממחלותיהן בבתי-החלמה בשוודיה, אך היה חשש שמא יופיעו מחדש מחלות כרוניות — ובייחוד שחפת — עקב תנאי החיים הקשים במחנות, שבהם המגורים היו על-פי-דוב באוהלים. 16